दुर्ग्रहव्यापनः" भा० अम्बू व्याप्तौ वा० वन यक्० ।

दुर्गोत्सव पु० ६त०। दुर्गाया देवीभेदस्य पूजानिमित्ते उत्सवे स च शारदिकः वासन्तिकश्च ।

दुर्ग्रह त्रि० दुःखेन ग्रह्यतेऽसौ दुर्+ग्रह–कर्मणि खल् । १दुःखेन ग्राह्ये २दुर्ज्ञेये ३दुराग्रहे "दुर्गोऽपि दुर्ग्रहाग्यासन् तस्य रोद्धुरपि द्विषाम्" रघुः । ४अपामार्गे स्त्री शब्दार्थचि० ।

दुर्ग्राह्य त्रि० दुर्+ग्रह–कर्मणि ण्यत् । ग्रहीतुमशक्ये दुःखेन ग्राह्ये "जगाह तद्वनूरत्नं दुर्ग्राह्यं दैवतैरपि" हरिवं० ८४अ० ।

दुर्घट त्रि० दुर्+घट–कर्मणि खल् । घटयितुमशक्ये दुःसंपाद्ये । "कोऽन्वर्थो दुर्घट इव भवति सरूपद्वयाभावात्" पाग० ६।९।२४

दुर्घोष पुंस्त्री० दुष्टो घोषोऽस्य । १भल्लूके राजनि० स्त्रियां जातित्वात् ङीष् । २दुष्टशब्दयुक्ते त्रि० स्त्रियां टाप् । प्रा०स० । ३दुष्टे शब्दे पु० ।

दुर्जन पु०दुष्टो जनः प्रा०स० । खलपुरुषे "दुर्जनः परिहर्त्तव्यो विद्यया भूषितोऽपि सः । मणिना भूषितः सर्पः किमसौ न भयङ्करः" चाण० "शास्येत् प्रत्यपकारेण नोपकारेण दुर्जनः" कुमा० "पानं दुर्जनसंसर्गः पत्या च विरहोऽटनम्" मनुः श्या०चू० कर्मणि क्यङ् । दुर्जनायते अदुर्जनो दुर्जनो भवतीत्यर्थः ।

दुर्जय त्रि०दुःखेन जीयतेऽसौ दुर्+जि–कर्मणि खल् । १जेतुमशक्ये दुःखेन जेतव्ये । २परमेश्वरे पु० "समाहतो निहन्तात्मा दुर्जयो दुरतिक्रमः" विष्णुसं० । "क्लेशांश्च विविधांस्तांस्तान् सहस्रमेव च दुर्जयम्" मनुः ३शार्ङ्गवीर्यवंश्ये ऽनन्तरूपपुत्रे नृपभेदे कूर्मपु० ।

दुर्जयन्त पु० नृपभेदे । विष्णुपु० ।

दुर्जर त्रि० दुःखेन जीर्यति जॄ–अच् । दुःखेन जीर्यति "ग्राहिणी वातला रूक्षा दुर्जरा तक्रकूर्चिका" सुश्रु० "कफप्रकोपि तन्माद्यं दुर्जरञ्च विशेषतः" सुश्रु० । २ज्योतिष्मतीलतायाम् स्त्री राजनि० ।

दुर्जात न० दुष्टं जातम् प्रा०स० । व्यसने "दुर्जातबन्धुरयमन्धहरीश्वरोमे" रघुः । २असम्यग्जाते त्रि०मेदि० ३असमञ्जसे त्रि० त्रिका० । "यो न यातयते वैरमसहस्योद्यमः पुमान् । अफलं जन्म तस्याहं मन्ये दुर्जातजायिनः" भा०व० ३५अ० "दुष्कुलेयस्तथा मूढो दुर्जातः शक्र ! दृश्यते" भा०शा० ८।२०श्लो० ।

दुर्जाति त्रि० दुःस्थिता जातिरस्य प्रा०व० । निन्दितवंश्ये "दुर्जातेः सूतपुत्रस्य शकुनेः । सौबलस्य च" भा०उ० ४८ अ० । दुःस्थिता जातिर्जन्म यस्य प्रा०व० । २निन्दितजनिके त्रि० "रुदितशरच्चा दुर्जातीनां बहुस्य दर्शं फलम्" अमरः दुष्टा जातिः प्रा०स० । १दुष्टायां जातौ तत्र भवः अ । दुर्जातीव दुष्टजातिभवे । "दुर्जातयेन येन त्वमीदृशोजनितः सुतः" हरिवं० ८०अ० ।

दुर्जीव त्रि० दुःस्थितो जीवो जीवनोपायो यस्य प्रा०ब० । १परभक्षादुपजीविनि । "यथा च मन्ये दुर्जीवमेवं न सुकरं भुवम्" रामा०२५६अ० । दुर्+जीव–भावे खल् । २निन्दितजीवने न० "सुजीवं नित्यशस्तस्य यः परैरुपजीव्यते । राम ! तस्य तु दुर्जीवं यः परानुपजीवति" रामा०२।१०५।५ दुःखं जीवति दुर्+जीव–अच् । ३परायत्ततया जीविनि त्रि० "सर्वं परवशं दुःखमिति" मनूक्तेः जीवनस्य पराधीनत्वे दुःखहेतुत्वात् तज्जीवनस्य तथात्वमुक्तः ।

दुर्ज्ञेय त्रि० दुःखेन ज्ञायते ज्ञा+कर्मणि यत् । ज्ञातुमशक्ये दुःखेन ज्ञेये "तद्भावचेष्टं भूतेषु दुर्ज्ञेयामकृतात्मभिः" मनुः ।

दुर्ण(र्न)य पु० दुष्टो नयः प्रा०स० यत्वम् । १दुष्टायां नीतौ दुःस्थितो नयोऽस्य प्रा०ब० । २तद्युते त्रि० । "चन्द्रव्योमम इहस्य दुर्णयस्य फलोदयः" हरिवं० ५१०अ० अत्रायत्वमेव न्याय्यम् पूर्वपदात् संज्ञायामेव णत्वविधानात् दुर्+नी–अचि तु अणत्वमेव णत्वविधौ दुरः प्रतिषेधात् ।

दुर्णश त्रि० दुःखेन नश्यति दुर्+नश–अच् वेदे णत्वम् । कृच्छ्रेण नष्टे "परएकेन दुर्णशं चिदर्वाक्" ऋ० ५।११।७ लोके तु दुर्नय इत्येवाणत्वयुक्तः ।

दु(र्ण)र्नामन् स्त्री दुःस्थितं नामास्य पूर्वपदात् संज्ञायां णत्वे प्राप्ते कुम्नादेराकृतिगणत्वात् न णत्वमित्येके वेदे तु णत्वमध्यपाठो दृश्यते । दीर्घकोषिकायां (भिक्षुक) ख्याते १पदार्थे अमरः २अर्शोरोगे च राजनि० तद्रोगस्यातिपातकशेषत्वादकीर्तनीयत्वेन निन्दितत्वात् तथात्वम् "अमी वा यस्ते गर्भं दुर्णामा योनिमाशये" ऋ० १०।१६२।१। "कृणोम्यस्यै भेषजं वजं दुर्णामचातनम्" । "दुर्णामा च सुनामा चोभा संहतमिच्छतः" अथ०८।६।२। वा ङीप् दुर्नामा उपधालोपित्वात् पक्षे ङीप् उपधालोपे दुर्नाम्नी

दुर्दम त्रि० दुःखेन दम्यतेऽसौ दुर्+दम–कर्मणि खल् । दमयितुमशक्ये "सन्तृप्ताश्वकीर्णास्ते न भविष्यन्ति दुर्दमाः" भा०आ०८८अ० । २रोहिणीगर्भजाते वसुदेवात्मजभेदे